

خطوط کلی آثار رجیلی تبریزی و گذار به مکتب نومشائی (معرفی تحلیلی آثار قلمی یا تقریرات دروس حکیم)

محمود هدایت‌افزا*

چکیده

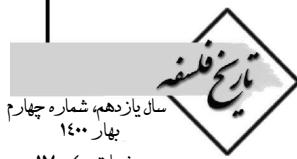
رجیلی تبریزی پس از تحصیلات مقدماتی به سلوک شرعی و تهذیب نفس پرداخته، سرانجام در اصفهان به حلقة درس حکیم میرفندرسکی پیوست. اغلب تذکرہ‌نویسان به طهارت نفسانی و تمحيض تبریزی بر طبیعتیات، منطق و فلسفه اذعان دارند و تنها برخی همچون صاحب ریاض العلماً او و برخی شاگردانش را به عدم تسلط بر ادبیات عرب متهم کرده‌اند. حکیم تبریزی از منتقدان جدی تفکر صدرایی است. او بدین منظور، به بسط ادبیات مشائی، بازخوانی برخی قواعد آن و طرح برخی اصطلاحات نو پرداخت تا بستر تحلیل مسائل جدید در قالب «حکمت نومشائی» فراهم گردد. در عین حال، او چندان به کتابت آموزه‌های خویش اهتمام نمی‌ورزید و بیشتر اوقات وی به سلوک فردی، تدریس معقول و تربیت شاگردان سپری می‌شد؛ از این‌رو برخی شاگردان فاضل وی، - بویژه پیرزاده، قوام‌الدین رازی و محمدسعید حکیم - تقریرات دروس حکیم و یادداشت‌های علمی وی را تدوین کرده‌اند. رساله اثبات واجبه الاصول الاصفییة، المعارف الإلهییة، مصنفات قوام‌الدین رازی و شرح توحید صدوق قاضی‌سعید؛ اهم منابع پژوهش در باب مکتب نومشائی

۱۷

این مقاله برگرفته از طرح پست دکتری با عنوان «مکتب نومشائی حکیم رجیلی تبریزی و شاگردان وی» است و با حمایت مالی صندوق INSF ایران National Science Foundation در حال انجام است.

* دانش‌آموخته دکتری فلسفه و کلام اسلامی دانشگاه تهران؛ mahmudhedayatafza@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۲/۱۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۳/۲۲ نوع مقاله: پژوهشی

سال یازدهم، شماره چهارم
بهار ۱۴۰۰
صفحات ۴۰-۱۷

DOI: 20.1001.1.20089589.1400.11.4.2.1

حکیم تبریزی بشمار می‌آیند. در اینباره، گزارش‌های اصحاب تراجم و برخی آراء مصححان و پژوهشگران معاصر نیز ارزیابی شده‌اند.

کلیدوازگان: حکمت نومشائی، تقریرات دروس رجبعی تبریزی، اثبات واجب، الاصول الاصفیة، المعارف الإلهیة، مصنفات قوام‌الدین رازی، شرح توحید صدوق.

* * *

احوالات شخصی و تحصیلات رجبعی تبریزی

در کتب تراجم به تاریخ و محل تولد رجبعی تبریزی اشاره نشده است و تذکرہ‌نویسان در اینباره سکوت یا اظهار بی‌اطلاعی کرده‌اند اما درباره اصالت تبریزی بودن رجبعی و زمان مرگ او در سال ۱۰۸۰ق تقریباً همنظرند^۱؛ بهمین دلیل برخی تاریخ ولادت این متفکر را اوایل قرن یازدهم قمری حدس زده‌اند (امین، ۱۴۰۳: ۴۶۴/۶). درباره دوران نوجوانی و تحصیلات مقدماتی وی نیز بحث خاصی در کتب تراجم دیده نمی‌شود؛ حتی ولی‌قلی‌بیک شاملو که معاصر حکیم بوده است^۲، در کتاب قصص الخاقانی، از اساتید رجبعی نامی نبرده است. او بیش از هر چیز بر مسافرت‌های متعدد، سلوک معنوی و مراتب تهذیب نفس تبریزی تأکید دارد:

۱۸

مشارالیه تبریزی الاصل است. مدت‌ها سیاح بلاد جهان بوده، کسب علم حکمت را بقدر طاقت بشریت در حالت سیاحت نموده ... بعد از تحصیل معنی اجتهاد، در ولایت بغداد در قبة مقبره حضرت مولانا^۳ معتکف زاویه ریاضت گشته، مدت‌ها به ترکیه نفس سرکش پرداخته‌اند (شاملو، ۱۳۷۵: ۲/۴۷).

نویسنده در ادامه اضافه می‌کند که در مدت حضور رجبعی تبریزی در بغداد همگی او را بعنوان پیشوای خود در امر خطیر سیر و سلوک معنوی پذیرفته بودند (همان: ۴۸-۴۷).